

GURBAI SÁNDOR: A GONDNOKSÁG ALÁ HELYEZETT SZEMÉLYEK VÁLASZTÓJOGA A NEMZETKÖZI JOG, AZ EURÓPAI REGIONÁLIS JOG ÉS A KOMPARATÍV KÖZJOG TÜKRÉBEN (BUDAPEST: PÁZMÁNY PRESS 2016) 333.

A 20. század második felétől átalakult a cselekvőképesség hagyományos fogalma abban az értelemben, hogy a vagyoni jogi ügyletek (a szerződés megkötésére vonatkozó képesség, végrendelezési képesség) mellett szerepet kaptak a korlátozásoknak a személyiséget érintő szempontjai. A cselekvőképesség fogalmának ilyen szélesebb felfogása mellett – a nemzetközi jog eredményeivel összhangban – a 21. században egyre nagyobb hangsúlyt kapott a jogirodalomban, hogy a cselekvőképesség minden embert egyformán megillet. A gondnokság alá helyezett személyek tekintetében különösen hangsúlyos azoknak a jogoknak e személyek által személyesen történő gyakorlása, amelyek szorosan a személyiséghez kapcsolhatók (például házasságkötés, egészségügyi önrendelkezési jog, választójog), és ahol nincs helye

törvényes képviselőnek. Ezzel összhangban jelentek meg azok a nézetek, amelyek a helyettes döntéshozataltól a támogatótt döntéshozatal irányába történő elmozdulás fontosságát hangsúlyozzák, a fogyatékosokkal élő személyeknek a társadalomba történő beilleszkedését hivatottak elősegíteni. A recenzió által bemutatandó írásmű ennek a folyamatnak a része.

Gurbai Sándor doktori értekezését tartja kezében az olvasó. A szerző a fogyatékosokkal élő személyek tekintetében irányadó magyar és nemzetközi vonatkozó irodalom mondhatni teljes feldolgozásával, az ENSZ, az Európai Unió, az Európa Tanács és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet dokumentumainak áttekintésével elemzi a gondnokság alá helyezett személyek választójogának fejlődését és lehetséges további irányait.

Gurbai a gondnokság alá helyezett személyekről írva nemcsak hangsúlyozza az ENSZ Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló Egyezménye (az Egyezmény angol nyelvű „UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities” címéből származó rövidítéssel: CRPD) szociális modell követelményét – amely a fogyatékosokkal élő személyre mint olyan jogalanyra tekint, aki képes a jogait az esetlegesen szükséges támogatások és ésszerű alkalmazkodások biztosításával személyesen gyakorolni –, hanem műve végig ezt a szemléletet közvetíti. A megközelítést már a bevezetés igazolja, amelyben megszólalnak maguk a gondnokság alá helyezett fogyatékosokkal élő személyek is. Az ő helyzetüket talán legjobban tükröző két mondatot érdemes szó szerint idézni: „Csak néztek rám és azt mondták: »Ezt a bíróság kizárta.«” Gurbai rámutat, hogy e személyek számára a választójog korlátozása az abból való teljes kizárással egyenértékű, lényegében azt jelenti, hogy nem vehetnek részt a társadalmi-politikai közéletben. A fogyatékosokkal élő személyek megélt tapasztalata azonban – ahogyan a szerző fogalmaz – a fogyatékoságtudomány területén, a jogalkotás és a jogalkalmazás számára sosem megkerülhető.

A szemlélet mellett azt is ki kell emelni, hogy a szerző pontos jogi fogalmakkal dolgozik, a precíz fogalom-alkotás mellett pedig a szöveg megfogalmazása szép és választékos. A könyv olvasmányos, érthető stílusa, áttekinthető szerkezete első olvasásra is élményt nyújt annak, aki kezébe veszi.

A CRPD nemcsak az emberi jogi modellt alapul vevő szemléletével hatja át Gurbai művének egészét, hanem a bevezetést követően a könyv egyes fejezeteinek felépítése is az Egyezményre mint alapkőre épül. A könyv ismertetését ezért erre a vezérfonalra érdemes felfűzni.

A bevezetőt követő „Distinkciókban” adott fogalmi elhatárolások előrevetítik a CRPD rendelkezéseinek központi szerepét. A szerző bemutatja az Egyezmény által felállított, a fogyatékoságtudomány paradigmaváltását jelző, az eddigi orvosi szemlélettel szakító szociális és emberi jogi modellt. Ezzel kapcsolatban idézi a CRPD preambulumát, amely szerint „a fogyatékoság, a fogyatékosokkal élő személyek és az attitűdbeli, illetve a környezeti akadályok kölcsönhatásának következménye, amely gátolja őket a társadalomban való teljes és hatékony, másokkal azonos alapon történő részvételben”. A fogyatékoság definíciója tekintetében rámutat a CRPD 1. cikkére is, amely szintén hangsúlyozza a társadalmi környezetben előforduló akadályok szerepét a fogyatékoság megjelenésében, a hosszan tartó fizikai,

mentális, intellektuális vagy érzékszervi, vagy egyéb károsodás jelenléte mellett. Az emberi jogi modellt a CRPD által kitűzött cél: „valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, és a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítása” testesíti meg. A fogalom-elhatárolások során a szerző a jogképesség és a cselekvőképesség kategóriáinak definiálását is a CRPD 12. cikkét szem előtt tartva adja meg, és az ENSZ Fogyatékossgal élő személyek jogainak Bizottsága (CRPD Bizottság) értelmezését is hangsúlyozza a cselekvőképességet korlátozó és kizáró gondnokság megítélése, valamint a támogatás hozzáférhetővé tétele kapcsán.

A könyv négy fő részből áll. Az első rész a téma nemzetközi jogi vetületét vizsgálja. A második rész az európai regionális jog keretei között, a harmadik rész pedig az Európai Unió és az Európa Tanács tagállamainak jogi szabályozásában végez elemzések. A negyedik rész, mintegy összegezve az előző fejezetek eredményeit, és *de lege ferenda* javaslatokat fogalmaz meg.

1. A nemzetközi jogról szóló első rész az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának elemzésével indul. A szerző a jogi kötőerővel nem bíró Nyilatkozat elemzésének szükségességét azzal indokolja, hogy ez a dokumentum mintegy szokásjogként funkcionál, és mintaként szolgált későbbi jogi instrumentumok számára. A dolgot az Nyilatkozat választójogra vonatkozó megfogalmazását idézi, amely szerint annak egyenlőnek, titkosnak és szabadnak kell lennie, valamint tisztességes választásokon kell megnyilvánulnia. Utal továbbá a hátrányos megkülönböztetést tiltó 2. cikk – az ENSZ Alapokmány zárt taxációjával szemben – példálózó felsorolására, amelynek az „egyéb tulajdonság”-ot jelző kategóriájába a fogyatékossgot is beleérti.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (PPJNE) a közügyekben való részvételre és az általános és egyenlő választójogon alapuló választásra és választhatóságra, valamint közhivatali tisztség viselésére feljogosító 25. cikkével kapcsolatban Gurbai felhívja a figyelmet a PPJNE hátrányos megkülönböztetést tiltó 2. cikk 1. bekezdésében felsorolt védett tulajdonságokra, illetve arra, hogy a 25. cikk lehetőséget ad az általános választójog észszerű korlátozására. A szerző rámutat az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága a PPJNE-hez fűzött 25. Általános Kommentárja kapcsán a PPJNE 25. cikke és a CRPD 29. cikke¹ között feszülő ellen-

¹ CRPD 29. cikk. A politikai életben és közéletben való részvétel. A részes államok másokkal azonos alapon garantálják a fogyatékossgal élő személyek számára politikai jogaik élvezetét, és vállalják, hogy a) biztosítják, hogy a fogyatékossgal élő személyek másokkal azonos alapon, hatékonyan és teljes körűen vehessenek részt a politikai életben és a közéletben, közvetlenül vagy szabadon választott képviselőként keresztül, beleértve a fogyatékossgal élő személyek jogát és lehetőségét a szavazásra és választhatóságra, többek között: (i) annak biztosítása révén, hogy a szavazási eljárások, létesítmények és anyagok megfelelőek, hozzáférhetőek és könnyen érthetőek, (ii) azáltal, hogy védik a fogyatékossgal élő személyeknek azon jogát, hogy a választásokon és népszavazásokon megfélemlítés nélkül, titkosan szavazhassanak, és hogy szabadon megválaszthatók legyenek, hogy ténylegesen tisztséget, kormány szintű közhivatalt viselhessenek, és hogy szükség esetén lehetővé teszik a segítő és új technológiák igénybevételét, (iii) azáltal, hogy garantálják a fogyatékossgal élő személyek mint választók, szabad akaratnyilvánítását, továbbá e célból szükség esetén – saját kérésükre – lehetővé teszik, hogy a szavazás során egy általuk választott személy legyen segítségükre; b) azáltal, hogy aktívan támogatnak egy olyan környezetet, amelyben a fogyatékossgal

tétre. Előbbi dokumentum úgy fogalmaz, hogy a választójog, vagy a tisztségviseléshez való jog megtagadásának alapja lehet az alsó korhatár megállapítása mellett mentális alkalmatlanság (*established mental incapacity* – ez a fogalom a gyakorlatban lefedi mind a megállapított intellektuális fogyatékoságot, autizmust, mind pedig a pszichoszociális fogyatékoságot) is, ami arra enged következtetni, hogy a PPJNE nem kívánja biztosítani a választójogot minden fogyatékosággal élő ember számára. A CRPD idézett rendelkezése viszont nem teszi lehetővé a fogyatékoság alapján történő választójog-megvonást.

E fejezet CRPD elemzésére vonatkozó része ismerteti az Egyezmény megszületésének folyamatát, rámutatva a választójogi szabályozás tekintetében az egyes szövegtervezetek különbségére, a Munkacsoport által tett előkészítő munkálatoktól (*travaux préparatoires*) kezdődően az Egyezménynek az ENSZ Közgyűlése által 2006. december 13-án történt elfogadásáig. A szerző a CRPD választójoggal foglalkozó 29. cikkével kapcsolatosan a CRPD Bizottság álláspontját is bemutatja, beleértve az egyes országok felülvizsgálata során tett Záró észrevételek ismertetését is. Külön ki kell emelni a sorból a CRPD Bizottság által Magyarországra vonatkozóan megfogalmazott aggodalmakat a helyettes döntéshozatal intézménye kapcsán, valamint az *Alaptörvény XXIII. cikkének* (6) bekezdésével² kapcsolatban, amelynek értelmében „nem rendelkezik választójoggal, akit [...] belátási képességének korlátozottsága miatt a bíróság a választójogból kizárt”.

A CRPD Bizottságnak a CRPD-hez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv által biztosított panaszmechanizmus keretében hozott döntései közül az értekezés a magyar vonatkozású, Bujdosó Zsolt és öt társa által indított ügygel foglalkozik részletesebben. A panasz arra irányult, hogy az intellektuális fogyatékosággal élő, a beadvány benyújtásakor a cselekvőképességet korlátozó vagy kizáró gondnokság alatt álló panaszosok nem vehettek részt 2010-ben a magyarországi országgyűlési és önkormányzati választásokon. A Bizottság megállapította, hogy *Magyarország Alaptörvényének XXIII. cikk* (6) bekezdése, valamint a Záró és vegyes rendelkezései 24. (2) bekezdése³ a CRPD 29. cikkének sérelmét jelenti.

A CRPD Bizottság Általános Kommentárjai közül az 1. számú Általános Kommentár foglalkozott az értekezés témája szempontjából kulcsfontosságú, a CRPD-nek a cselekvőképességre vonatkozó 12. cikkével. Az 1. számú Általános

élő személyek ténylegesen és teljes körűen, hátrányos megkülönböztetés nélkül, másokkal azonos alapon vehetnek részt a közügyek irányításában, és hogy ösztönzik a közügyekben való részvételüket, beleértve: (i) részvételüket az ország közéletével és politikai életével foglalkozó nem kormányzati szervezetek és egyesületek munkájában, valamint a politikai pártok tevékenységében és igazgatásában, (ii) a fogyatékosággal élő személyek szervezeteinek alakítását és az azokhoz történő csatlakozást, azzal a céllal, hogy nemzetközi, nemzeti, regionális és helyi szinten képviseljék a fogyatékosággal élő személyeket.

² „Nem rendelkezik választójoggal az, akit bűncselekmény elkövetése vagy belátási képességének korlátozottsága miatt a bíróság a választójogból kizárt. Nem választható az Európai Unió más tagállamának magyarországi lakóhellyel rendelkező állampolgára, ha az állampolgársága szerinti állam jogszabálya, bírósági vagy hatósági döntése alapján hazájában kizárták e jog gyakorlásából.”

³ „Aki az Alaptörvény hatálybalépésekor jogerős ítélet alapján a cselekvőképességét korlátozó vagy kizáró gondnokság alatt áll, nem rendelkezik választójoggal a gondnokság megszüntetéséig, vagy amíg választójogának fennálltát a bíróság meg nem állapítja.”

Kommentár elemzése kapcsán a szerző rámutat a támogatott döntéshozatal jelentőségére általában is, és külön hangsúlyozva annak választójogi aspektusát: a fogyatékkal élő személyek cselekvőképességének a politikai és közéletben történő elismerésének fontosságát, számukra a titkos szavazás, választás és népszavazás során a részvétel elősegítésének, valamint választhatóságuknak, közhivatal-viselésüknek biztosítását.

E részben még az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosa és Hivatalának a téma szempontjából releváns néhány dokumentumának elemzésére is sor kerül. Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa számára készített jelentést a szerző ismét a CRPD-hez viszonyítva helyezi el időben. Külön kiemeli jelentőségét az Egyezmény vonatkozásában az, hogy annak megszületését követő alig több mint egy hónappal később készült és az Egyezménynek a törvény előtti egyenlőségre, a választójogra, és az oktatásra vonatkozó cikkeire⁴ reflektál. A CRPD 29. cikkére vonatkozóan még két tematikus tanulmány kerül bemutatásra: a 2008-ban készült tanulmány a CRPD ratifikációjához és hatékony implementációjához szükséges lépéseket vizsgálta, és különösen az egyenlőség és a hátrányos megkülönböztetés alóli mentességre vonatkozó 5. cikk, valamint a törvény előtti egyenlőségre vonatkozó 12. cikk tekintetében tett észrevételeket, csak áttételesen hivatkozott a 29. cikke. A 2011-ben készült másik tanulmány kifejezetten a CRPD-nek a politikai és közéletben való részvételről szóló 29. cikkével foglalkozott, hangsúlyozva, hogy a fogyatékkal élő személyek a választójog gyakorlása által az egyéni autonómiájukat érvényesítik.

2. Az európai regionális jog fejlődését bemutató második rész az Európa Tanács releváns jogi dokumentumait elemzi. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) esetjogából a szerző a *Kiss kontra Magyarország* ügyet tárgyalja részletesen, rámutatva arra, hogy a döntéskor a CRPD Bizottság még nem közölt álláspontot a CRPD választójogra vonatkozó 29. cikkével kapcsolatban. Mindazonáltal, az EJEB az ítélet meghozatala során tekintettel volt a CRPD rendelkezéseire, de, amint erre Gurbai rámutat, ennek értelmezésére nem ez a testület hivatott. A bíróság megállapította, hogy

„a választójog különbségtétel nélküli megvonása, egyéniesített bírói értékelés nélkül, pusztán olyan mentális fogyatékoság miatt, amely a cselekvőképességet korlátozó gondnokság elrendelését szükségessé teszi, nem tekinthető összeegyeztethetőnek a választójog korlátozásának törvényes alapjaival, így sérült az Egyezmény Első kiegészítő jegyzőkönyvének 3. cikke”.⁵

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásait a szerző oly módon vizsgálja, hogy azokat – a CRPD elfogadásának időpontjához képest – időbeli keletkezésük szerint elhelyezve, az adott időszak gondnoksági szabályaira tekintettel értékeli.

⁴ CRPD 12., 29. és 24. cikk.

⁵ Gurbai idézi a *Kiss Alajos kontra Magyarország* ügy 44. bek.-t a könyv 91. oldalán. A dokumentum magyar fordítása letölthető az alábbi linken: [hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode": \["HUN"\], "appno": \["38832/06"\], "documentcollectionid2": \["CHAMBER"\], "itemid": \["001-170988"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{„languageisocode”: [„HUN”], „appno”: [„38832/06”], „documentcollectionid2”: [„CHAMBER”], „itemid”: [„001-170988”]}).

Az ajánlások közül az R(2006)5 számú ajánlás elfogadására ugyanannak az évnek (2006) áprilisában került sor, amely év decemberében az ENSZ Közgyűlése elfogadta a CRPD-t. Az ajánlás ismertetése során Gurbai rámutat, hogy az figyelembe vette a CRPD 29. cikkre vonatkozó tervezetét. A CM/Rec(2011)14. számú ajánlást pedig már úgy ismerteti, hogy az teljes egészében a CRPD-re épült.

A részletes és alapos európai regionális kitekintésben az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének két határozata is megjelenik. Ezek közül az egyiknek, a 2009-ben elfogadott 1642(2009) számú határozatnak üzenete a CRPD 12. cikkének szem előtt tartásával az, hogy a helyettes döntéshozatal intézményétől a támogatott döntéshozatal irányába történjen elmozdulás.

Az értekezés az Európai Bizottság a Demokráciáért a Jog Révén (Velencei Bizottság) által készített, a választási ügyekkel kapcsolatos jó gyakorlatok kódexéről szóló iránymutatást és magyarázatot (190/2002. sz. vélemény) is elemzi, majd – az egyes szövegváltozatok, módosítási javaslatok részletes ismertetése útján – már a CRPD elfogadása után készült, 2010 októberében elfogadott Értelmező Nyilatkozatot keletkezés-történetébe ágyazottan mutatja be.

Az értekezés felhívja a figyelmet az Európa Tanács Emberi Jogi Biztosának releváns tevékenységére. Thomas Hammarberg, a második Emberi Jogi Biztos több vitaanyagot, álláspontot írt a fogyatékosággal élő személyek jogairól, melyekben a választójognak a gondnokság alá helyezéssel összefüggő megvonása is kritika tárgyát képezte. Utódja, Nils Muižnieks az Európai Tanács tagállamainak látogatásairól készült jelentésekben fejtette ki hasonló álláspontját.

Az Európai Tanács dokumentumainak elemzését követően az Európai Unió jogának vizsgálata következik. A fókuszpont ismét a CRPD, amely az első olyan emberi jogi egyezmény, amelyet az Európai Közösség aláírt és formálisan megerősített. A CRPD-nek így módon maga az Európai Unió is részese. Az értekezés az Európai Közösségek Egyezményéhez való csatlakozásának jogalapját is vizsgálja, megjelölve az Európai Közösséget létrehozó Szerződés hátrányos megkülönböztetés elleni küzdeletről szóló 13. cikkét (az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ) 19. cikke) és a belső piac megteremtésére és működésére vonatkozó 95. cikkét (az EUMSZ 114. cikke).

A CRPD végrehajtására vonatkozó kihívásként értékeli és ismerteti az értekezés a Fogyatékoságügyi magas szintű csoport (*European Commission High Level Group on Disability*) jelentéseit, valamint a *European Foundation Centre* tanulmányát.

Az európai parlamenti és helyhatósági választások során az uniós polgárokat megillető jogokat az EUMSZ 20. és 22. cikke rögzíti. E rendelkezések ismertetése kapcsán a szerző rámutat arra, hogy azok valójában az uniós polgárok szabad mozgáshoz való jogának kiterjesztését jelentik, a politikai és közösségi életben való részvételi lehetőséget biztosítanak. Az európai parlamenti és helyhatósági választások kontextusában az Alapjogi Charta is említésre kerül, a választójogot tárgyaló rendelkezések mellett azoknak az általános rendelkezéseknek a felidézésével is, amelyek a Charta értelmezésére és alkalmazására, az egyes jogok – így a gondnokság alá helyezett személyek választójoga – korlátozása tekintetében irányadók. Gurbai a helyhatósági és az európai parlamenti választásokra vonatkozó euró-

pai uniós eszközökben foglalt részletszabályokat is ismerteti, középpontba helyezve a gondnokság alá helyezett személyek választójogának kérdését.

Az Európai Unió jogáról szóló fejezet vizsgálódásai a fentiekén túlmenően kiternek az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének (FRA) a fogyatékossgal élő személyek jogaival kapcsolatos projektjeire, amelyek a CRPD 29. cikkének implementációját is érintik, valamint az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Demokratikus Intézmények és Emberi Jogi Hivatala által készített jelentésekre.

3. Az európai országok jogrendszerei körében tett közjogi összehasonlító jogi elemzést tartalmazó harmadik rész tekintettel van a cselekvőképesség magánjogi kategóriájára is. Ezzel összefüggésben a szerző a fejezetet bevezető mottóul egy magánjogásztól idéz, Székely László⁶ szavait tolmácsolja:

„Számomra abszolút elképzelhető lenne [ha a választójog egyáltalán nem lenne korlátozható]. Vannak olyan országok, ahol a választójogot nem érinti a magánjogi értelemben vett cselekvőképesség vagy annak korlátozása, tehát én ezt is elképzelhetőnek tartom.”

Az Európa Tanács tagállamainak jogi szabályozását bemutató, az összehasonlító jogi módszerrel végzett elemzés a műnek talán legszeleesebb horizontú kutatómunkát felmutató fejezete.

Gurbai az egyes jogrendszerek tekintetében jogcsoportokat képezve⁷ részletesen bemutatja az egyes országoknak a fogyatékossgal élő személyek – így az intellektuális fogyatékossgal, pszichoszociális fogyatékossgal és autizmussal élő személyek – választójogára vonatkozó szabályozását. A vizsgálat első szempontja minden esetben az, hogy az adott állam aláírta-e a CRPD-t, illetve eljutott-e az Egyezmény ratifikációjáig. Ezt követi az Alkotmány vizsgálata a hátrányos megkülönböztetésre vonatkozó tilalom és a választójogra vonatkozó szabályozás körében, majd annak feltárása, hogy az Alkotmány felhatalmazása alapján van-e lehetőség a választójog korlátozására törvénykezési szinten. A szerző megvizsgálja a cselekvőképesség polgári jogi szabálya és a választójog közötti összefüggést, figyelemmel arra, hogy a gondnokság alá helyezés mennyiben érinti a személy választójogát, azaz a kizáró vagy korlátozó gondnokság alá helyezéssel a választójog automatikus megvonása megtörténik-e, vagy a bíró egyéni mérlegelés alapján dönthet a választójog megvonásáról. Az elemzés szempontja kiterjed arra is, hogy a fogyatékossgal élő személyek, amennyiben választásra jogosultak, mennyiben kapnak

⁶ Az értekezés mint az új Polgári Törvénykönyv előkészítését koordináló miniszteri biztossal készült interjúból idéz, aki 2013 szeptembere óta – és jelenleg is – az alapvető jogok biztosa.

⁷ Az országcsoportok kialakítása részben a szerző által felhasznált összehasonlító alkotmányjogi művek, részben a szerző saját koncepciója alapján az alábbiak szerint alakul: az angolszász jogrendszer államai, a kontinentális jogrendszer államai, a német jogrendszer jellegű országok, a latin és német jogrendszer által befolyásolt országok, a skandináv országok, a volt szocialista országok, a Baltikum országai, a jugoszláv utódállamok, a volt szocialista Balkán államok a jugoszláv utódállamok kivételével, a szovjet utódállamok a Baltikum kivételével, a Balkán államok a volt szocialista országok kivételével, az angolszász és a kontinentális jogrendszer által befolyásolt államok.

a szavazófülkében segítséget a választások lebonyolításakor, illetve igényt tarthatnak-e arra, hogy egy velük bizalmi kapcsolatban álló személy a segítségükre legyen.

A szerző az egyes államok jogrendszerének ismertetését követően összehasonlító elemzésben fogalmazza meg következtetéseit. Áttekintést ad arról, hogy mely országok ratifikálták a CRPD-t, és megvizsgálja, hogy van-e összefüggés a ratifikáció hiánya és az egyes államok jogrendszerében a gondnokság alá helyezett személyek választójogának esetleges megvonhatósága között. Ennek kapcsán a kutatás nem állapított meg kapcsolatot. Az azonban kimutatható, hogy az értekezés témája szempontjából releváns, a CRPD 12. és 29. cikke tekintetében tett fenntartás vagy értelmező nyilatkozat és az adott állam jogrendszerében a gondnokság alá helyezett személyek választójogának megvonhatósága között már megállapítható ilyen összefüggés.

A kutatómunka választ keres arra is, hogy a személy cselekvőképességének megvonása és választójogának elvesztése miként kapcsolódik össze. Egyes országok esetében automatikus az összefonódás (akár az Alkotmány, akár törvényi rendelkezés előírása alapján), más esetekben a választójog megvonására egyedi bírói mérlegelés alapján kerül sor, de ez is általában együtt jár a cselekvőképesség megkérdőjelezésével. Az értekezés a tagállamok jogrendszerének beható vizsgálata alapján szemléltető grafikonokat is tartalmazó összegző megállapításokat tesz ebben a tekintetben. A vizsgálat kitér arra is, hogy mely országokban történt jogi reform a CRPD hatálybalépését követően, és részletesen bemutatja, hogy a fogyatékossgal élő személyek számára az egyes országok a szavazatleadás helyszínén hogyan nyújtanak segítséget, lehetőség van-e segítő igénybevételére.

4. Az értekezés negyedik része azokra a kérdésekre keresi a választ, amelyeket az előző fejezetek vizsgálódásainak eredménye felvet. Az elemzés kiindulópontjaként a szerző rámutat arra, hogy a választójog – a magánjogi területről példaként idézett házasságkötéshez hasonlóan – a legszemélyesebb jognyilatkozatok egyike. A választójog gyakorlása ily módon nem ruházható át másra, a gondnok általi választójoggyakorlás nem is jellemzi az európai országok gyakorlatát. Megjegyzi a szerző, hogy ugyanakkor a gyermekek választójogának a törvényes képviselőjük általi gyakorolhatósága felmerült Magyarországon az *Alaptörvény* szövegezése során.

A szerző a racionális és irracionális gondolkodás, valamint az intelligencia viszonyára vonatkozó elméletek, kutatások és publikációk áttekintésével megcáfolja azt a közhitelmet, amely szerint az intellektuális fogyatékossgal, pszichoszociális fogyatékossgal és autizmussal élő emberek irracionális döntéseket hoznának a szavazófülkében. Hasonlóan nem lát összefüggést azzal, hogy körükben nagyobb arányban kerülhetne sor csalásalapú választásra, befolyásolásra. Gurbai arra a következtetésre jut, hogy

„mégsem helyénvaló a választójog megvonása egyetlen fogyatékossgal élő személytől sem, amennyiben erre a fogyatékossgukkal összefüggésben kerül sor”, a [választási képesség mérése] „csakis fogyatékossg-neutrálisan képzelhető el”, „ez azt jelenti, hogy sem fogyatékossg, sem cselekvőképességi státusz, sem az intézményi/kórházi elhelyezés nem lehet alapja a választási teszt alkalmazásának”.

A szerző értekezésének zárásában visszatér könyvének már a bevezetőjében is felidézett karkai gondolat, amely szerint a vidékről jött ember sohasem nyer bebocsátást a törvény kapuján: vajon nem ez lesz-e a sorsa a gondnokság alá helyezett személyek választójogáért folytatott küzdelmének?

A kérdésben rejlő hiábavalóság gondolatára a recenzió írója nem tud választ adni. Meggyőződése azonban, hogy az intellektuális fogyatékossgal, pszichoszociális fogyatékossgal vagy autizmussal élő és gondnokság alá helyezett személyek választójogáért folytatott küzdelem mégsem lehet olyan reménytelen, mint Franz Kafka *Per* című regényében a főhős, Josef K. számára „A domban” című fejezetben elbeszélte – és az ő sorsát valóban előrevetítő – történet, arról, hogy a törvények kapujában álló ő soha nem enged bebocsátást a vidékről jött ember számára nyitva álló kapun. Ehhez a nem hiábavaló küzdelemhez nagyban hozzájárult Gurbai „A gondnokság alá helyezett személyek választójoga a nemzetközi jog, az európai regionális jog és a komparatív közjog tükrében” címmel megírt doktori értekezése.

A fogyatékossgtudomány olyan szakértőjének könyvét tartjuk kezünkben, akinek a téma iránti elköteleződése, és ezt az elköteleződést tükröző munkássága mind Magyarországon, mind nemzetközileg elismert, és példaértékű. Az értekezés tény-szerű, érthető hangvétele, kutatási eredményeinek megalapozottsága, a vonatkozó nemzetközi és európai instrumentumok, valamint a jogirodalom átfogó ismeretében megírt állásfoglalásai hasznos adalékkul szolgálnak a téma iránt érdeklődőknek, elméleti és gyakorlati szakembereknek egyaránt.

Izso Krisztina*

* Jogász főreferens, Alapvető Jogok Biztosának Hivatala, 1051 Budapest, Nádor u. 22.
E-mail: Izso.Krisztina@ajbh.hu